

สรุปการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ
เพื่อการพัฒนาและสนับสนุนโครงการวิจัยไทศึกษาในอนาคต
ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา

คณาจารย์และบรรณกรกรม

ศิริพร ณ ถลาง

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สัญญารับทุนเลขที่ PDG 01/046/2540

31 กรกฎาคม 2541

สรุปการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ
เพื่อการพัฒนาและสนับสนุนโครงการวิจัยไทศึกษาในอนาคต
ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา

คณาจารย์และบรรณารักษ์

ศิริพร ณ ถลาง

ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สัญญารับทุนเลขที่ PDG 01/046/2540

31 กรกฎาคม 2541

สรุปการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ
เพื่อการพัฒนาและสนับสนุนทุนโครงการวิจัยไทศึกษาในอนาคต
ชุดโครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา

คติชาวบ้านและวรรณกรรม

ศิริพร ฅ กลาง

จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สัญญารับทุนเลขที่ PDG 01/046/2540
31 กรกฎาคม 2541

รายงานสรุปการดำเนินงานตลอดโครงการและข้อเสนอแนะ

โครงการประเมินสถานภาพไทศึกษา : คติชาวบ้านและวรรณกรรม

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ กลาง

เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

31 กรกฎาคม 2541

รายงานสรุปการดำเนินงานตลอดโครงการ และข้อเสนอแนะ
โครงการประเมินสถานภาพการศึกษา : คติชาวบ้านและวรรณกรรม
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ศิราพร ณ ถลาง
เสนอต่อ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
31 กรกฎาคม 2541

1. ขอบเขตของการประเมินสถานภาพการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท

โครงการประมวลความรู้ว่าด้วยคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทนี้เน้นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชน (folklore) ประเภทเรื่องเล่า (narratives) อันได้แก่ข้อมูลประเภทตำนาน นิทานพื้นบ้านประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดโดยการบอกเล่าสืบต่อกันมา (oral tradition) และวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิทานที่ผ่านการจารึกลงในใบลาน พับสา หรือ สมุดข่อย (literary tradition) เรื่องเล่าที่เป็นที่รับรู้ของชนชาติไทอาจจะมิได้อยู่ทั้งในรูปของสำนวนบอกเล่า (oral versions) และสำนวนลายลักษณ์ (literary tradition)

โครงการนี้ครอบคลุมการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทกลุ่มหลักๆ ดังนี้ คือ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน (ล้านนา) ไทอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง แม้ว่าในทางวิชาการจะมีการนิยามชนชาติไท (Tai) ว่าหมายถึงคนไทยที่อยู่นอกประเทศไทย และเรียกคนไทยในประเทศไทยว่าคนไทย (Thai) แต่เนื่องจากคนไทยนอกประเทศไทย โดยเฉพาะทางตอนเหนือของประเทศไทยมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากคนไทยทางภาคเหนือและภาคอีสานของประเทศไทย โครงการประมวลความรู้เกี่ยวกับชนชาติไทในที่นี้จึงรวมการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของไทยวน-ล้านนาไทย และไทอีสาน ซึ่งเป็นคนไทยในประเทศไทยด้วย

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมและประเมินสถานภาพงานศึกษาวิจัยด้านความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทอันจะนำไปสู่ความเข้าใจส่วนร่วมและส่วนต่างๆ ทางวัฒนธรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม
3. เพื่อเสนอทิศทางและประเด็นที่ควรวิจัยต่อไปทางด้านคติชนและวรรณกรรม ของชนชาติไทอันจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการไทศึกษา

3. ระยะเวลาในการวิจัย

มิถุนายน 2540-มิถุนายน 2541

4. วิธีดำเนินการวิจัย

- 1) ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล (มิถุนายน-สิงหาคม 2540)

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

ประเภทสถาบัน

ภาคเหนือ

- ห้องเอกสารภาคเหนือ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
- มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ศูนย์สารนิเทศอีสานสิรินธร. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ส่วนกลาง

- สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บัณฑิตวิทยาลัย, หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ศาลายา

ประเภทบุคคล

- รองศาสตราจารย์ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์	ที่ปรึกษาโครงการและ
	ผู้ศึกษาวรรณกรรมชนชาติไท
- Dr. Anatole Peltier	ผู้ปริวรรตและผู้ศึกษาวรรณกรรมไทเขิน
- Dr. Peter Koret	ผู้ศึกษาวรรณกรรมลาว
- รองศาสตราจารย์จารุวรรณ ธรรมวัตร	ผู้ศึกษาวรรณกรรมลาวและวรรณกรรมอีสาน
- อาจารย์สมปอง ไตตุ้มแก่น	ผู้ให้ข้อมูลชาวไทมาว (ไทใหญ่)
- ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	ผู้ให้ข้อมูลวรรณกรรมไทอาหม
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร	ผู้ศึกษาวรรณกรรมจ้วง

นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้จัดทำบรรณานุกรม โดยแยกหมวดหมู่เป็นหนังสือ บทความและวิทยานิพนธ์ แต่
 ละหมวดหมู่ได้แยกเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ผู้วิจัยได้เสนอรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2540

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล (กันยายน 2540-ธันวาคม 2540)

ในช่วงวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แยกการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนวิทยาวรรณกรรมชนชาติไทย เป็น 2 แนว คือ

แนวที่ 1 ประมวลองค์ความรู้คติชนและวรรณกรรมโดยแยกเป็นกลุ่มๆ ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทยแต่ละกลุ่ม (ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วง) มีสถานภาพอย่างไร มีต้นฉบับมากน้อยเพียงใด มีการปริวรรตต้นฉบับจากอักษรไทเป็นอักษรไทยจำนวนมากเพียงใด และมีการศึกษาวิจัย รวมถึงขั้นการทำวิทยานิพนธ์ชั้นมหาบัณฑิตแล้วหรือไม่ และเรื่องใดบ้าง ทั้งนี้ได้สรุปองค์ความรู้คติชน และวรรณกรรมของคนไทยแต่ละกลุ่ม ประมาณกลุ่มละ 2-3 หน้า

แนวที่ 2 ประเมินสถานภาพของแนวทางในการศึกษาคติชนและวรรณกรรมเท่าที่ผ่านมา โดยแยกแนวทางในการศึกษาเป็น 4 ประเภท คือ งานรวบรวมต้นฉบับ งานปริวรรตต้นฉบับ งานประเภทวิทยานิพนธ์ (ชี้ให้เห็นแนวทางและและทิศทางการวิจัยในวิทยานิพนธ์เท่าที่ผ่านมา) และงานวิจัยคติชนและวรรณกรรมเรื่องที่แพร่หลายและรับรู้ร่วมกันระหว่างคนไทยหลายกลุ่ม โดยเลือกกล่าวถึงงานวิจัยที่เด่นๆ และเป็นหลักที่ให้ภาพเชิงเปรียบเทียบคติชนหรือวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ในบริบททางวัฒนธรรมของชนชาติไทย

ผู้วิจัยได้เสนอรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2540

3) ขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูลและเสนอแนะ : ทิศทางการวิจัย (มกราคม 2541-มีนาคม 2541)

ในช่วงนี้ ผู้วิจัยได้สรุปภาพรวมและพัฒนาการของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทยเท่าที่ผ่านมา และได้เสนอแนะแนวทางและหัวข้อที่ควรศึกษาวิจัยคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทยในอนาคต

ผู้วิจัยได้เสนอรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2541

4) ขั้นตอนการปรับแก้งานวิจัย

ตามที่มีผู้ทรงคุณวุฒิวิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในวันที่เสนอรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2541 นั้น ผู้วิจัยได้ปรับแก้และเพิ่มเติมข้อมูล และจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์และได้ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ในเดือนมิถุนายน 2541

5) ขั้นตอนการเสนอและการส่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผู้วิจัยได้เสนอผลงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ในวันที่ 18 มิถุนายน 2541 และได้นำข้อเสนอของผู้วิจารณ์ทั้ง 2 ท่าน คือ รองศาสตราจารย์จารุวรรณ ธรรมวัตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์ มาปรับแก้ให้งานวิจัยสมบูรณ์ขึ้น รวมทั้งได้เพิ่มเติมบรรณานุกรมให้สมบูรณ์ และได้นำส่งรายงานผลงานการวิจัยสมบูรณ์ต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผ่านสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในวันที่ 31 กรกฎาคม 2541

5. สรุปภาพรวมของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา

ตามที่ได้ประมวลองค์ความรู้ให้เห็นสถานภาพและพัฒนาการการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทแต่ละกลุ่ม และตามที่ได้ประเมินกระบวนการทัศน์ให้เห็นภาพแนวทางและวิธีการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา พอจะสรุปภาพรวมได้ดังนี้

1) กลุ่มชนชาติไท

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทเท่าที่มีอยู่ในขณะนี้จะจำกัดในกลุ่มไท สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai) (ตามเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์) เป็นส่วนใหญ่ ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทยสาขากลาง (Central Tai) และไทสาขาเหนือ (Northern Tai) มีน้อยมาก ยิ่งในกลุ่ม คำ-ส่วย (Kam-Sui) และกลุ่มกะได (Kadai) เรียกได้ว่าแทบไม่มีเลย และในกลุ่มสาขาตะวันตกเฉียงใต้เองก็จำกัดอยู่แต่ในกลุ่มของไทยอาหม ไทใหญ่ ไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน ไทอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว เรามีความรู้น้อยมากเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทกลุ่มอื่น ๆ ตามที่นักภาษาศาสตร์จัดไว้ในกลุ่มไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ เช่น ญ้อ กะเลิง พวน ไทเอวลาย ไทยา ไทคำตี้ ไทคำยาง ไทอ้ายตน เป็นต้น

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม

ในบรรดากลุ่มคนไทที่เราพอจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าและวรรณกรรมของเขาบ้าง ก็ยังมีระดับ ของการรับรู้ต่างกัน กลุ่มที่อยู่ในประเทศไทย อันได้แก่ ไทยวนล้านนาและไทอีสาน องค์ความรู้ ตันฉบับวรรณกรรม การศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์ มีความก้าวหน้ามากที่สุด การรวบรวมตันฉบับ การปริวรรตตันฉบับ การศึกษาถึงขั้นเป็นวิทยานิพนธ์ มีอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา 20 กว่าปีมานี้ และมีการศึกษาวรรณกรรมของไทยวนและไทอีสานเกือบหมด ทุกเรื่องแล้วในเชิงวรรณกรรมโดยละเอียด

รองลงมาเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิดกับคนไทในประเทศไทย อันได้แก่ ไทลื้อ ไทเขินและลาว การรวบรวมและปริวรรตตันฉบับวรรณกรรมลาวทำไปแล้วค่อนข้างมากโดยเหตุที่วรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมลาวล้านช้าง คือวรรณกรรมกลุ่มเดียวกัน ส่วนวรรณกรรมไทเขิน มีการปริวรรตแล้วจำนวนหนึ่ง และมีการศึกษาวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์แล้ว 2-3 เรื่อง ส่วนการรวบรวมนิทานที่เป็นเรื่องเล่าจากปากคำของชาวไทเขินในดินแดนคนไทนอกประเทศ ยังเรียกได้ว่าแทบจะไม่มี ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมไทลื้อนั้น ในวงการมีตันฉบับวรรณกรรมไทลื้อ ภาษาไทลื้อ แต่ที่ได้รับการปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทยแล้ว นับว่ายังมีน้อยมาก นักวิชาการไทยพอจะทราบว่าคนไทลื้อมีเรื่องเล่าและรับรู้วรรณกรรมเรื่องใดบ้าง แต่ยังไม่มีการศึกษาตันฉบับวรรณกรรมไทลื้อมากนัก การรวบรวมเรื่องเล่าจากคนไทลื้อในสิบสองปันนาก็ไม่แน่ใจว่าได้มีการดำเนินการไปมากน้อยเพียงใด ในส่วนของวรรณกรรมไทลื้ออาจจะต้องศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารทางจีน เช่นที่สถาบันชาติพันธุ์น่าน (The Yunnan Institute of Nationalities) สถาบันวิจัยวรรณคดีชนชาติ (The Institute of Nationalities Literature Studies) ซึ่งคงมีตันฉบับวรรณกรรมภาษาไทลื้ออยู่บ้าง และมีงานศึกษาวรรณกรรมไทลื้อที่เขียนเป็นภาษาจีนอยู่บ้าง ซึ่งนักวิชาการไทยคงจะต้องมีโครงการความร่วมมือกับนักวิชาการจีนเพื่อศึกษาวรรณกรรมลื้อต่อไป

อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่นักวิชาการไทยรู้จักวรรณกรรมของเขาเพียงบางเรื่อง และส่วนใหญ่จะรู้จักเฉพาะชื่อของวรรณกรรม กลุ่มนี้ได้แก่ไทอาหม ซึ่งเรารู้จักเพียง อาหมบุราณจี ซึ่งมีการปริวรรตเป็นอักษรไทย และมี

การศึกษาวิจัยไปบ้างแล้ว อีกกลุ่มคือไทดำ ซึ่งเรารู้จัก ความโตเมือง ซึ่งมีการปริวรรตเป็นอักษรไทยแล้ว แต่วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ของไทอาหม ไทใหญ่ ไทดำ ไทขาว ยังไม่ค่อยได้รับการปริวรรต องค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมของคนไทกลุ่มนี้นับว่ายังมีน้อยมาก

น่าสังเกตว่า เรารับรู้วรรณกรรมลายลักษณ์ของคนไทนอกประเทศมากกว่าคติชนอันได้แก่ นิทาน เพลง สุภาษิต ปริศนาคำทาย ฯลฯ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ยังไม่ค่อยได้มีการออกภาคสนามเพื่อรวบรวมจากปากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในดินแดนของคนไท ยิ่งถ้าเป็นคติชนของไทอาหม ก็ยิ่งเป็นการยาก เพราะไม่มีผู้คนที่สามารถเล่าเรื่องเก่า ๆ ได้อีกแล้ว แต่การรวบรวมคติชนประเภทต่าง ๆ จากคลังความรู้ความจำของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ ลาว ไทดำ ไทยขาว คงยังทำได้อยู่ หากแต่คงต้องอาศัยนักวิชาการที่เป็นคนไทนอกประเทศรวบรวมคติชนของกลุ่มตนเอง และยังจะต้องมีขั้นตอนการปริวรรตเป็นภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษ นักวิชาการไทย หรือนักวิชาการตะวันตก จึงจะศึกษาวิจัยต่อไปได้

ทั้งหมดนี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่าถ้าตัดความรู้เรื่องวรรณกรรมไทยล้านนา และวรรณกรรมอีสานออกไป องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศนับว่ายังมีน้อยมาก และยังจะต้องมีการรวบรวมคติชนและวรรณกรรม การปริวรรตคติชนและต้นฉบับวรรณกรรม และยังมี “เรื่อง” และแง่มุมให้ศึกษาได้อีกมาก

3) พัฒนาการและทิศทางของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมเท่าที่ผ่านมา

การศึกษาเรื่องเล่าและวรรณกรรมมักเริ่มต้นด้วยการรวบรวมและปริวรรตต้นฉบับ ซึ่งมักจะเขียนไว้ด้วยอักษรไทท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งคนไทกลุ่มอื่น ๆ จะอ่านไม่ได้ ต้องรอให้มีการปริวรรตเป็นอักษรไทย หรือมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษก่อน ส่วนใหญ่ของผู้ศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเป็นนักวิชาการไทย ส่วนนักวิชาการตะวันตกก็มีบ้าง แต่นักวิชาการที่เป็นคนไทลื้อ ไทเขิน หรือนักวิชาการลาวที่จะศึกษาคติชนและวรรณกรรมของตนเองมีน้อยมาก

ทิศทางการศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงวรรณกรรม ซึ่งหมายถึงการศึกษาเพื่อการเข้าใจลักษณะวรรณกรรม นิยมศึกษาโครงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่อง ฉาก สุนทรียทางภาษา ซึ่งเป็นการศึกษาด้วยระเบียบวิธีทางวรรณคดี ด้วยมุมมองของนักวรรณคดีมากกว่าจากมุมมองของนักไทศึกษา หรือเพื่อประโยชน์ของการเข้าใจ “คน” หรือชนชาติไท ดังนั้นแม้เริ่มมีการข้ามพรมแดนไปศึกษาวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศ เช่น การศึกษาวรรณกรรมไทลื้อเรื่อง ลังกาสีบท การศึกษาวรรณกรรมไทเขินเรื่อง อล่องเจ้าสามลอ หรือ การศึกษาวรรณกรรมลาวเรื่องต่าง ๆ ก็เป็นไปใน “กรอบ” ของการศึกษาวรรณกรรม เน้นการศึกษาตัวบท (text) มากกว่าจะศึกษาวรรณกรรมในบริบททางสังคม (context) ของชนชาติไท ทั้งนี้มิใช่ความผิดของนักวรรณคดี แต่ที่เป็นเช่นนี้เพราะนักวรรณคดีสนใจศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทในฐานะที่เป็นวรรณกรรม มิใช่ที่จะศึกษาวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับชนชาติไทหรือวัฒนธรรมไท เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องรอวันเวลาให้นักวรรณคดีสนใจศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมหรือรอให้นักมานุษยวิทยา นักวัฒนธรรมนำข้อมูลทางวรรณกรรมไปใช้ทางด้านไทศึกษา

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีกระแสนิยมไทศึกษาโดยนักวิชาการต่าง ๆ สาขาวิชามากขึ้น ก็มีแนวโน้มว่าในทศวรรษที่ 2540 นี้ วรรณกรรมอาจเป็นข้อมูลที่นักวิชาการต่างสาขาที่สนใจศึกษาชนชาติไทหรือนักวรรณคดีที่สนใจจะเปรียบเทียบวรรณกรรมของคนไทกลุ่มต่าง ๆ อาจนำวรรณกรรมไปใช้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท

3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย

เนื่องจากสถานภาพการศึกษาคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทยมีระดับต่างกัันดังที่กล่าวมาแล้ว แนวทางและทิศทางการศึกษาคติชน/วรรณกรรมของชนชาติไทยแต่ละกลุ่ม จึงควรมีลักษณะต่างกัันตามระดับความจำเป็นของแต่ละกลุ่มดังนี้

1) งานรวบรวม

ข้อมูลทางคติชนของชนชาติไทยนอกประเทศยังเป็นข้อมูลที่ขาดมาก ดังนั้นจึงควรมีการออกภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลทางคติชน ไม่ว่าจะเป็นนิทานประเภทต่างๆ เพลงร้องของคนไทยในโอกาสต่างๆ ทั้งเพลงกล่อมเด็ก เพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง เพลงประกอบพิธีกรรม สำนวนภาษาิต ปริศนาคำทาย ทั้งนี้โดยอาจจะเป็นโครงการความร่วมมือในการเก็บข้อมูลคติชนภาคสนามระหว่างนักวิชาการไทยในประเทศกับนักวิชาการคนไทยนอกประเทศ โดยเฉพาะในดินแดนไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง เนื่องจากข้อมูลที่เป็นคติชนของชนชาติไทยยังขาดอยู่มาก

การรวบรวมข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่คนไทยในดินแดนต่างๆ จะเป็นข้อมูลที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นรากเหง้าสำหรับการศึกษาระบบความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ ระบบการอบรมทางสังคม (socialization) ซึ่งทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการเปรียบเทียบคติชนของไทใหญ่ ไทเขินในพม่า, ไทลื้อในจีน, ไทดำ ไทขาวในเวียดนาม จะสามารถทำให้เราเห็นลักษณะร่วมทางความคิดและวัฒนธรรมของคนไทยที่แม้ว่าจะอยู่ในต่างประเทศ และได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมต่างประเทศ (พม่า จีน เวียดนาม) แต่ก็จะสามารถทำให้ “กรอง” วัฒนธรรมที่เป็นไทยดั้งเดิมออกมาได้โดยอาศัยข้อมูลทางคติชนเหล่านี้

2) งานปริวรรต

วรรณกรรมของชนชาติไทยนอกประเทศส่วนใหญ่เขียนด้วย “อักษรไต” ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ลาว ไทดำ ไทขาว วรรณกรรมไตเหล่านี้มีคุณค่าควรแก่การปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทย (และแปลเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสในภายหลัง) เพื่อที่จะทำให้การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมชนชาติไทยเป็นไปได้ ขั้นตอนของการปริวรรตวรรณกรรมไทยนอกประเทศจึงเป็นขั้นตอนที่จำเป็น ทั้งวรรณกรรมในเชิงตำนานประวัติศาสตร์ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมพิธีกรรม วรรณกรรมนิทาน ยังเป็นข้อมูลที่รอการปริวรรต เพราะในขณะนี้เรารู้จักเพียงแต่ชื่อของวรรณกรรมเหล่านั้น การปริวรรตวรรณกรรมเหล่านี้ออกมาเป็นภาษาไทย จะทำให้เราสามารถศึกษาเปรียบเทียบทั้งในเชิงวรรณกรรม (ขนบการแต่ง โครงเรื่อง ตัวละคร ภาษา ความเปรียบ ฯลฯ) และในเชิงวัฒนธรรม เพราะความเหมือนคล้ายและความแตกต่างจะช่วยบอกแง่มุมทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างคนไทยแต่ละกลุ่มได้

3) งานวิจัยในเชิงวัฒนธรรม

ดังที่ได้วิเคราะห์ให้เห็นแล้วว่า งานศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเชิงวรรณคดี แนวทางที่ยังขาดมากคือการศึกษาคติชน/วรรณกรรมในบริบททางสังคมวัฒนธรรมชนชาติไทย ซึ่งผู้วิจัยควรเก็บข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ชีวิตความเป็นอยู่ หรือบทบาทความสำคัญของคติชน/วรรณกรรมในสังคมคนไทยกลุ่มที่ศึกษา ซึ่งจะเป็นการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมในเชิงสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น

4) งานวิจัยในเชิงเปรียบเทียบ

งานวิจัยเปรียบเทียบคติชนหรือวรรณกรรมชนชาติไทยเป็นขั้นตอนและเป็นแนวทางการวิจัยที่จะทำได้ วัตถุประสงค์ของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติไทยกลุ่มต่างๆ ได้ชัดเจนและลึกซึ้งขึ้น หลังจากการประเมินสภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทยแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางที่ควรศึกษาเปรียบเทียบในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. เปรียบเทียบอนุภาค (motifs) ที่น่าสนใจ

เป็นที่น่าสังเกตว่า อนุภาคบางอนุภาคปรากฏซ้ำๆ ในคติชน/วรรณกรรมไทยกลุ่มต่างๆ จึงน่าจะมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความคิดและความนิยมอนุภาคนั้นๆ โดย “ใช้อนุภาคเป็นหลัก” และอาจศึกษาเปรียบเทียบการปรากฏของอนุภาคนั้นๆ ในคติชน วรรณกรรมหรือสวดลายในผ้าทอของชนชาติไทยกลุ่มต่างๆ ด้วยอนุภาคที่น่าสนใจเช่น

- อนุภาคเรื่องนาค นาคเป็นตัวละครที่มีอยู่อย่างแพร่หลายที่สุด เช่น ตัวละครนาคในวรรณกรรมอีสานเรื่องผาแดงนางไอ่ ขุนทิง นาคในตำนานแม่น้ำโขง พระทองกับนางนาคในพงศาวดารเขมร พระร่วงกับธิดาพญานาคในตำนานพระร่วง พระยานาคสร้างเมืองในตำนานสิงหนวัติ แม่นาคในตำนานเมืองมาของไทใหญ่ ก็มีเรื่อง “ขุนอ้ายกับนางนาค” เรื่องพระยานาค-ธิดาพญานาคนี้แม้จะมีผู้รวบรวมและศึกษาวิจัยไว้บ้างแล้ว แต่ก็ยังนำศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไปในเชิงเปรียบเทียบความเชื่อและการปรากฏในตำนาน/วรรณกรรมต่างๆ ของชนชาติไทย เพื่อสืบสาวไปถึงรากเหง้าทางความคิดความเชื่อของคนไทยต่อไป

- อนุภาคเรื่องน้ำเต้า น้ำเต้ามีปรากฏทั้งในวรรณกรรมไทอาหมและไทใหญ่ซึ่งอยู่ตะวันตกสุด และในวรรณกรรมลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วงซึ่งอยู่ตะวันออกสุด ความคิดเรื่องมนุษย์หรือสัตว์ที่อยู่ในน้ำเต้าของไทอาหมซีกหนึ่งกับทางไทดำ หรือจ้วงอีกซีกหนึ่ง มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ หรือเป็นความบังเอิญหรืออย่างไร และควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคน้ำเต้าในความคิดความเชื่อของชนชาติไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในดินแดนแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นม้ง เย้า ข่า ชมุ ลัวะ ฯลฯ

ข. เปรียบเทียบสำนวน (versions) ต่างๆ ของคติชน/วรรณกรรมเรื่องเดียวกัน

เท่าที่ผ่านมา การเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องเดียวกันมักเปรียบเทียบในกลุ่มของวรรณกรรมล้านนากับวรรณกรรมอีสานดังที่ได้เห็นจากวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตในที่ต่างๆ เช่น มีการเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านช้างและวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสีตัน นางผมทอม ก่ำกาดำ ต่อไปนี้ ควรจะมีการศึกษาวรรณกรรม

เรื่องใดเรื่องหนึ่งเรียกว่า “ใช้เรื่องเป็นหลัก” โดยใช้ข้อมูล จากวรรณกรรมชนชาติไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือในกลุ่มชนชาติไทยที่เราทราบว่ามีการรับรู้วรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ซึ่งเรามักพบว่า ไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน มักรับรู้วรรณกรรมในกลุ่มเดียวกัน, ไทยวน (ล้านนา) กับลาว (ล้านช้าง) ก็ร่วมอารยธรรมเดียวกันในสมัยหนึ่ง ดังนั้นจะมีวรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกันอยู่, ไทดำ ไทขาว ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีวรรณกรรมคล้ายๆ กัน การศึกษาเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน จึงอาจจะศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดังกล่าวนี้

ค. เปรียบเทียบการรับรู้วรรณกรรมของ “กลุ่มชนชาติไท”

จากพื้นฐานความรู้ที่ว่าไทยวน ไทลื้อ ไทเขินกลุ่มหนึ่ง, ไทยวน (ล้านนา) กะลา (ล้านช้าง) กลุ่มหนึ่ง, ไทดำ ไทขาวกลุ่มหนึ่ง, ไทอาหม ไทใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง มักรับรู้วรรณกรรมกลุ่มเดียวกัน จึงควรมีการศึกษาวรรณกรรมโดย “ใช้กลุ่มเป็นหลัก” เช่น อาจมีการศึกษา “การรับรู้วรรณกรรมร่วมกันในกลุ่มไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน” หรือ “การรับรู้วรรณกรรมร่วมกันในกลุ่มไทดำ ไทขาว” เป็นต้น โดยศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้วรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่คนไทกลุ่มนี้รับรู้ร่วมกัน เพื่อดูความเหมือนคล้ายหรือความแตกต่าง (variation) ในวรรณกรรมเรื่องเดียวกันในกลุ่มนั้นๆ อีกที เพื่อจะได้เห็นแบบแผน (pattern) ของความคล้ายและความต่างกันอันจะนำไปสู่ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของคนไทในกลุ่มนั้นๆ อีกชั้นหนึ่ง

ง. เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์และชนบในการแต่งวรรณกรรม

การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ (เช่น ร่าย โคลง) และชนบในการแต่งวรรณกรรมเป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่อาจนำไปสู่คำตอบ ในเรื่องลักษณะความสัมพันธ์และการถ่ายทอดการหยิบยืมวัฒนธรรมในกลุ่มชนชาติไทได้ และจะมีคุณูปการต่อการศึกษาวรรณคดีโบราณสมัยสุโขทัย หรือสมัยอยุธยาของไทยอีกด้วย

จ. เปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมประเภทเดียวกัน

หากการรวบรวมคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทมีมากพอ น่าจะมีการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมประเภทเดียวกัน (genre) เช่น เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบเพลงประกอบการเล่นเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบนิทานซ้ำชั้นของชนชาติไท เปรียบเทียบสุภาษิตคำพังเพยของชนชาติไท เปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนของชนชาติไท เป็นต้น

ฉ. เปรียบเทียบข้อมูลทางคติชน/วรรณกรรมกับข้อมูลประเภทอื่น

หากการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทก้าวไปถึงจุดหนึ่งแล้ว ควรได้มีการเปรียบเทียบความรู้เรื่องชนชาติไทโดยใช้ข้อมูลจากสหสาขาวิชา ทั้งนี้อาจตั้งเป็นประเด็นการศึกษาเป็นเรื่องราวๆ ไป แล้วใช้ข้อมูลหรือแง่มุมจากสหสาขาวิชา เช่น อาจมีหัวข้อวิจัย เรื่อง “การกระจายและการตั้งหลักแหล่งของชนชาติไท” “ธรรมเนียมการสร้างบ้านเรือนของชนชาติไท” “บทบาทหญิงชายในสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท” “ความคิดความเชื่อเรื่องน้ำเต้า/นาค/นก/หงส์/ผีแถน/ผีบ้าน/ผีเมืองของชนชาติไท” เป็นต้น ซึ่งข้อมูลจากสหสาขาวิชา รวมทั้งจากทางคติชนและวรรณกรรมจะช่วยตรวจสอบและยืนยันและสะท้อนความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมไท/ไทยได้อย่างน่าเชื่อถือและน่าสนใจ

7. สรุปข้อเสนอแนะ “ชุดโครงการวิจัย” คติชน/วรรณกรรมชนชาติไทในอนาคต

จากที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์มาทั้งหมดข้างต้น พอจะสรุป “ชุดโครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท” ที่ควรทำต่อไปในอนาคตทั้งนี้โดยมีโครงการย่อยๆ ดังต่อไปนี้

1) โครงการรวบรวมข้อมูลคติชนภาคสนามในดินแดนชนชาติไท (โดยเฉพาะไทนอกประเทศ ซึ่งควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไท/ไทย)

- 2) โครงการปริวรรตคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย (โดยเฉพาะไทนอกประเทศซึ่งควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทย/ไทย เช่นกัน)
- 3) โครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทยในบริบททางสังคม
- 4) โครงการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทย
 - เปรียบเทียบโดยใช้ "อนุภาคที่น่าสนใจ" เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ "วรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกัน" เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ "กลุ่มชนชาติไทยที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน" เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ "ลักษณะคำประพันธ์และชนบในการแต่งวรรณกรรม" เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ "ประเภท" ของคติชน/วรรณกรรม เป็นหลัก
- 5) โครงการเปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมชนชาติไทยโดยใช้ข้อมูลจากสาขาวิชา
 - เรื่องกำเนิดไท
 - เรื่องความสัมพันธ์ของชนชาติไทย
 - เรื่องความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ของคนไทย

ฯลฯ

ข้อมูลทางคติชนและวรรณกรรม เป็นข้อมูลที่จะให้แง่มุมที่น่าสนใจทางสังคมวัฒนธรรมเพราะการรับรู้ตำนาน การเล่านิทาน การอ่านการฟังเทศน์วรรณกรรม การร้องเพลงกล่อมเด็ก การร้องเพลงโต้ตอบระหว่างหญิงชาย การร้องเพลงประกอบพิธีกรรม เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ "วิถีชีวิตไทย" ที่เด็กที่เติบโตมาในวัฒนธรรมไทยได้เรียนรู้ ได้ซึมซับให้ "เป็นไทย" ดังนั้น หากเราสามารถกรองลักษณะร่วมทางคติชนและวรรณกรรมของคนไทยในประเทศต่างๆ รวมทั้งของคนไทยในประเทศไทย เราก็จะสามารถพบรากเหง้าทางวัฒนธรรมหรือลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมของไทยได้ และหากมีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมไทยกับข้อมูลประเภทอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นภาษาไทย ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ผ้าทอ เครื่องจักสาน "ลักษณะไทย" ก็คงเป็นภาพที่แจ่มชัดขึ้นในอนาคต